

УДК 347.151.6

Галина Анкіна,старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ВІД ПОМЕРЛОГО ДОНОРА***

У статті зазначено коло невирішених у правовому аспекті питань, що стосуються правового регулювання вилучення органів у померлих. Вивчено юридичні моделі вилучення органів від померлих донорів, які іменують презумпціями. Проаналізовано аргументи «за» і «проти» кожної з них. Розглянуто стан законодавчого регулювання проблеми трансплантації органів від померлого донора в Україні. Обґрунтовано необхідність внесення змін до законодавства, що стосується досліджуваної проблеми.

Ключові слова: трансплантація, померлий донор, пересадка органів, юридична модель вилучення органів, презумпція, волевиявлення, анатомічні матеріали, рутинне вилучення органів, воля померлого.

**Юридичні моделі
вилучення органів
від померлих донорів****

Трансплантація органів від людини до людини — це вершина охорони здоров'я, одне з найвидатніших досягнень сучасної медицини. Немає такої галузі медицини, де вона б не застосовувалася.

Застосування трансплантації органів дозволяє сьогодні лікувати багатьох хворих, які ще до недавнього часу могли сподіватися, в кращому випадку, на продовження свого болісного та обмеженого існування. Саме завдяки трансплантації органів давня мрія людства про заміну ушкоджених або хворих органів новими перестала бути фантастикою.

Основним, найбільш безпечним і розповсюдженим видом трансплантації є пересадка органів і тканин від померлої людини — трупа. На сьогодні саме органи померлих використовуються переважно для трансплантації у більшості країн. Здавалося б, у випадку вилучення органів у померлої людини не виникає жодних перешкод. Але вони є, і досить складні. Адже проблема трансплантації органів і тканин — це проблема соматичних прав людини, тому, окрім числен-

них медичних аспектів, важливе значення мають і ряд фундаментальних правових, моральних і етичних питань, пов'язаних з трансплантологією.

З різних позицій, зокрема світської, релігійної, воля померлого є обов'язковою до виконання. І релігійні догми, і закон забороняють завдавати ушкодження тілу померлої людини. Більша частина суспільства розцінює будь-які маніпуляції над тілом померлого як наругу і навіть як вандалізм. Так, ст. 297 КК України забороняє наругу над тілами померлих. Є й інший погляд на дану проблему, прихильники якого стверджують, що недоцільно хоронити і прирікати на розкладання органи, котрі могли б врятувати життя багатьом безнадійно хворим [1].

Актуальність даної проблеми полягає у тому, що є велика кількість невирішених у правовому аспекті питань, що стосуються правового регулювання донорства органів, особливо вилучення органів у померлих. Найбільш складним і дискусійним залишається питання щодо згоди донора на вилучення органів після смерті, що обумовлює важливість розробки зваженої позиції стосовно критеріїв правомірності посмертного донорства.

Проблеми правового регулювання трансплантації і донорства активно досліджували вчені-юристи М. Авдеев,

* Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права.

** Внутрішню рубрикацію тексту (підзаголовки) здійснено редакцією.

В. Суховерхий, Л. Красавчікова, М. Малейн, М. Малейна, Н. Маргацька, М. Ковальов, А. Тихомиров, Д. Кобяков, С. Стеценко, С. Тихонова.

Проте багато аспектів правового регулювання трансплантації, зокрема пов'язаних з вилученням органів від померлого донора, так і не знайшли єдиного підходу.

Трансплантологія як наука про передачу органів і тканин повинна базуватися на законі, в основі якого має бути захист прав, свобод і гідності кожної людини [2], а юридичний супровід усіх етапів трансплантації органів від померлого донора потрібно визнати абсолютно необхідним.

Саме на правників покладено завдання, з одного боку, забезпечити дотримання прав людини на автономію її тіла і ставлення до нього з повагою після смерті, а з іншого — створити юридичну модель вилучення органів померлих, що може забезпечити максимально можливу їх кількість.

Метою статті є всебічне вивчення проблем, пов'язаних з вилученням органів від померлого донора, шляхом вирішення таких питань: чи можна говорити про збереження права людини на своє тіло після смерті? За яких обставин можна вилучати органи і тканини від трупа? Чи наділені правом розпоряджатися тілом померлого його родичі? Якщо так, то хто саме? Як, рятуючи людину, не переступити моральні рамки?

Гострі дискусії серед спеціалістів і серед тих, хто цікавиться проблемами трансплантології, виникають з приводу юридичних моделей вилучення органів від померлих донорів, які іменують презумпціями. Презумпція (лат. *praesumptio*) — припущення, яке визнається достовірним, доки не буде доказано протилежне [3]. Стосовно вилучення органів у померлого донора найчастіше виділяють: «презумпцію згоди», яку ще називають «невитребуваною згодою», і «презумпцію незгоди» — «інформовану» або так звану «витребувану згоду».

Кожна з цих моделей з правового погляду може бути «сильною» і «слабкою» залежно від того, чи мають право родичі дозволяти чи забороняти вилучення органів померлого. При «сильній» моделі не потрібно жодних обов'язкових погоджень з родичами потенційного донора, якщо є офіційне підтвердження волі по-

кійного пожертвувати свої органи (наприклад, так звана «донор-картка»), або якщо ніхто з родичів померлого не повідомив медиком про відмову щодо вилучення органів.

«Слабка» модель потребує у будь-якому випадку обов'язкового погодження цієї процедури з родичами померлого, навіть за наявності нотаріально завіреного волевиявлення померлого на пожертвування органів [4].

Презумпція згоди

«Презумпція згоди» також відома в юридичній літературі як «передбачувана згода», або «модель заперечення». Відповідно до неї вилучення і використання органів від померлого здійснюється у випадку, якщо померлий за життя не висловлював заперечень проти цього або якщо заперечення не висловлюють його родичі чи законні представники. Ці умови приймаються як підстава для того, щоб вважати людину і її родичів згідними на донорство органів. Проте у випадку, якщо установу охорони здоров'я на момент вилучення повідомлено про те, що за життя певна особа, її родичі, або законний представник заявили про свою незгоду на вилучення його органів і (або) тканин після смерті, то вилучення не проводиться. Ця презумпція зводиться до виправдання, обґрунтування, пропаганди трансплантації як нового напрямку в медицині. Цей принцип пов'язується з подоланням «міфічного ставлення до серця як вмістилища душі» і символу людської ідентичності, із запереченням ставлення до смерті як «перехідного стану».

«Презумпція згоди» діє у 60% європейських країн і деяких штатах США. У Франції, окрім того, діє презумпція згоди батьків на вилучення органів у померлих дітей. В Австрії органи можуть бути вилучені у будь-кого без винятку померлого іноземного підданого. Бельгію часто називають прикладом ефективного застосування юридичної моделі «презумпції згоди». За період з 1985 до 1989 р. кількість вилучених органів у цій країні збільшилась майже вдвічі — з 18,9 до 41,3 операцій на 1 млн населення країни. У зв'язку з цим трансплантологи Бельгії навіть пропонували постачати органи до інших країн у рамках програми «Євро-трансплант» [5]. Відповідно до законодавства цієї країни, презумпція згоди на

посмертне використання тіла для трансплантації застосовується щодо бельгійських підданих і резидентів країни, а підставою для вилучення органів чи тканин у інших осіб може слугувати тільки виражена прижиттєва згода.

«Презумпція згоди» має як позитивні, так і негативні сторони. Дана презумпція базується на принципі: органи померлого — ресурс для людства без винятків і дискримінації. З огляду на це, багато фахівців вважають цей принцип ефективнішим, таким, що відповідає цілям та інтересам клінічної трансплантації. Експерти вважають, що процес отримання згоди на вилучення органів, як і раніше, є основним чинником, що стримує розвиток донорства. В. М. Зорін і Н. І. Неволін говорять про те, що правове регулювання цієї делікатної проблеми потрібно здійснити таким чином, щоб жива людина (реципієнт), котрій за допомогою трансплантації можна зберегти життя і здоров'я, являла б собою незрівнянно більшу цінність, ніж та, котра зі смертю назавжди втрачена для суспільства [6]. Дуже влучне запитання щодо цього висловив Ю. Л. Шевченко: «А ви ніколи не замислювалися над тим, скільки людських органів, у тому числі і сердець, щоденно викидаються у смітєвий бак моргів? А ці органи могли б когось врятувати».

Прихильники «невиклопотаної згоди» вважають, що пряме звернення лікарів до пацієнта або його родичів («виклопотана згода») через культурно-історичні особливості низки країн, як правило, розвитку трансплантології зовсім не сприяє. За даними європейських дослідників, часто люди згодні після смерті віддати орган, але не знаходять часу оформити цю згоду.

Застосування на практиці принципу «презумпції згоди» дозволяє зменшити також і тяжкість втрати для родичів, оскільки спеціально шукати їх для складної розмови немає необхідності. Якщо ж при констатації смерті родичі все таки присутні, їх усної відповіді досить, а підписувати документи їм немає необхідності (згода оформляється консиліумом лікарів). Таким чином, очевидними є переваги моделі «презумпції згоди», яка є найбільш зручною системою для того, щоб проявити свій альтруїзм і стати донором, дозволяє отримувати максимальну кількість потенційних до-

норів, зменшує тяжкість втрати для родичів. При цьому права людини повністю захищені, оскільки, якщо установа охорони здоров'я отримує заборону родичів на вилучення органів, то воно проводиться не буде.

Прикладом застосування в трансплантології принципу презумпції згоди є Великобританія, де форма інформованої згоди замінена на «презумпцію згоди».

Проте є абсолютно протилежний погляд стосовно зазначеної презумпції, зокрема деякі науковці вважають, що «презумпція згоди» не створює умов для дотримання права особи щодо визначення долі свого фізичного тіла, а відіграє лише відлякуючу роль, викликаючи в людях недовіру і спонукаючи їх шукати способи зафіксувати своє заперечення. Використання моделі «невитребуваної згоди», хоч, безумовно, полегшує вирішення проблеми отримання донорських органів і тканин для пересадки, але суперечить можливості реалізації природних і невід'ємних прав людини. За цією презумпцією не визнається пріоритетність прав донора, а це матиме негативний вплив на розвиток трансплантології зі всіма наслідками [7].

М. Н. Малєїна говорить про те, що оперативне втручання, спрямоване на пересадку трансплантата без згоди, — це порушення тілесної недоторканності пацієнта [8].

Фахівець з етики І. В. Силуянова вважає, що дії лікаря на підставі «невиклопотаної» згоди або на основі ухвалення в якості керівних засад ідеї про те, що «смерть повинна слугувати продовженню життя, здоров'я за будь-яку ціну», не можна оцінити як етичні. Без добровільної прижиттєвої згоди донора ідея про те, що «смерть повинна слугувати продовженню життя», виявляється лише демагогічною думкою. Продовженню життя людини слугуватиме усвідомлена, а не передбачувана воля іншої людини врятувати людське життя [9].

Ми поділяємо думку тих науковців, які стверджують, що законодавчо встановлена «презумпція згоди» відіграє лише відлякуючу роль, викликаючи у людей недовіру, і спонукає шукати способи зафіксувати своє заперечення проти посмертного використання їх органів [10]. Погоджуємося з поглядом М. Н. Малєїної у тому, що практика вилучення органів від померлого донора порушує права

людини (не тільки право на життя, а й право на достойну смерть) [11].

Презумпція незгоди

Друга модель «презумпція незгоди» (витребувана, інформована згода), означає, що до своєї смерті померлий явно заявляв про свою згоду на вилучення органу (органів) або члени його сім'ї чітко виражають згоду на такі дії у тому випадку, коли померлий не залишив подібної заяви. У таких випадках відсутність згоди розглядається як відмова від трансплантації. Цей шлях вилучення органів зобов'язує медиків звертатися до родичів померлого з пропозицією про вилучення органів і тканин для трансплантації, унеможливує присвоєння медикам права розпоряджатися тілом померлого без його дозволу. Відповідно до цього принципу передбачається, що кожна людина заздалегідь незгодна з тим, що її органи буде пересаджено іншій людині.

У країнах, в яких застосовується модель «виклопотаної згоди», ця згода фіксується, як правило, або у водійському посвідченні людини, або в спеціальному документі — картці донора. Так, наприклад, у США для того, щоб спростити процедуру волевиявлення про посмертне донорство і стимулювати приплив донорських органів, розроблено спеціальний бланк донорської картки «картка донора».

«Презумпцію незгоди» прийнято в законодавствах з охорони здоров'я США, Німеччини, Канади, Франції, Італії, Австрії, Фінляндії, Бельгії, Франції і Польщі.

Слід зазначити, що виклопотана згода через культурно-історичні особливості ряду країн, як правило, розвитку трансплантації не сприяє. Недоліком даної моделі є потенційне зниження кількості органів для трансплантації за рахунок складнішої процедури отримання згоди порівняно з моделлю «презумпції згоди».

Деякі фахівці зазначають, що у країнах, де діють спеціальні дозвоільні документи на вилучення органів для трансплантації, громадяни відмовляються мати при собі такий дозвіл через страх, що у разі нещасного випадку чи при серйозній травмі не отримають інтенсивного лікування. Окрім того, картки донорів у деяких країнах не визнаються легітимними, таку карту після смерті

часто не можна відшукати, трапляються й випадки, коли вона не заповнена.

Важливим є і той аспект, що застосування в трансплантації принципу «інформованої згоди» передбачає великі фінансові витрати і вимагає часу на створення реєстру донорів у масштабах країни, на практиці це призводить до стримування розвитку трансплантації. Дуже часто лікарі опиняються в ситуації, коли родичів немає при констатації смерті хворого, їх неможливо відшукати, або їх дратують такі прохання в умовах сімейної трагедії. Для родичів вирішення такої проблеми, як трансплантація органів померлого, у момент раптової смерті близької людини, є надмірним навантаженням і не дає можливості повно і ясно розглянути проблему. Прихильники «презумпції згоди», навпаки, вважають таку модель вилучення органів більш прийнятним варіантом юридичної регламентації вилучення органів із тіл померлих людей для трансплантації [12]. За такої юридичної моделі вилучення органів від померлих донорів більшою мірою можна забезпечити реалізацію природних прав і захистити законні інтереси громадян, максимально дотримуватися і захистити фундаментальне право людини на свободу і добровільне визначення долі свого фізичного тіла після смерті.

Окрім того, на думку багатьох лікарів, презумпція «виклопотаної згоди» дозволить створити банк даних про потенційних донорів, полегшить можливість більш раннього одержання відомостей для оптимального добору пар «донор—реципієнт» та полегшить інтеграцію вітчизняної трансплантаційної служби в міжнародні організації з обміну інформацією, органами й тканинами, що підвищить ймовірність одержання трансплантата, який відповідає медичним показникам. Завдяки використанню зазначеної презумпції знижується потенційна можливість криміналізації цієї галузі медицини, підтримується упевненість людини щодо гідного ставлення до її тіла після смерті [13], лікар звільняється від психоемоційних хвилювань, пов'язаних зі здійсненням етично некоректних (зокрема насильницьких) дій.

Зауважуємо, що Сіднейська декларація стосовно смерті, прийнята Всесвітньою медичною асоціацією у 1968 р. ви-

магає щодо процедури взяття органів у померлого обов'язкової наявності юридично оформленого дозволу на трансплантацію.

Як вже було зазначено, кожна з моделей вилучення органів з правового погляду може бути виражена у «сильній» чи «слабкій» формі залежно від того, який вплив на них можуть здійснювати родичі померлих. Так «презумпція незгоди» у сильній її формі не передбачає жодних обов'язкових погоджень із родичами потенційного донора. «Слабка» модель даної презумпції потребує обов'язкового погодження цієї процедури з родичами померлого, навіть за наявності нотаріально завіреного волевиявлення померлого на пожертвування органів. Ця модель діє у Великобританії, Японії і Лівані. Сильну форму «витребуваної згоди» прийнято в: Австралії, Канаді, Данії, Норвегії, Філіппінах, Румунії [14].

Ми погоджуємося з думкою науковців, які досліджують проблеми трансплантології, щодо того, що накладення так званого права «вето» на вилучення органів для родичів померлого («слабка» модель) є найбільшим гальмом для розвитку трансплантології. Адже навіть у випадку, якщо померлий залишив розпорядження на вилучення його органів, а родичі дотримуються протилежної думки — рішення залишається за ними. Як показує практика, головними причинами відмов родичів є: недостатність інформації, яка повідомляється родичам; споконвічно негативне ставлення родини до вилучення органа; відсутність інформації про волю померлого; фінансові вимоги родини до установи; негативне ставлення родини до померлого при його житті; релігійні причини; проблеми з персоналом лікарні тощо.

Ми проти надання можливості родичам розпоряджатися тілом померлого, вважаємо це зневагою права на самовизначення людини. Адже навіть щодо розпорядження майновими правами померлого законодавець не дозволяє собі у жодному випадку змінювати волевиявлення померлої особи. Тоді чому стосовно такого важливого рішення, як розпорядження долею власного тіла після смерті, родичі можуть змінювати волевиявлення померлого? Добре, якщо вони виявляються порядними та будуть діяти по совісті. А якщо ні? З огляду на це, на наш погляд, право на визначення долі власного тіла після смер-

ті повинне бути закріплене виключно за особою, яке вона повинна висловити за життя.

Деякі науковці виділяють ще одну юридичну модель вилучення органів у померлого донора, так зване «рутинне вилучення органів», відповідно до якого тіло після смерті людини стає власністю держави. На наш погляд, «рутинне вилучення органів» у померлого втратило свою правомірність у сучасному суспільстві, тому правильніше буде сказати, що основних принципів презумпцій вилучення органів є два: «презумпція згоди» і «презумпція незгоди».

Згідно з законодавством України

Щодо стану трансплантології в Україні необхідно зазначити, що враження про українську трансплантологію дуже сумне. Тисячі українців гинуть через те, що не мають можливості замінити непридатний для життя орган. Одиначні операції — результат категоричної відмови населення, переважно православного віросповідання, від надання згоди на вилучення органів померлих родичів. Причина цього не тільки у фінансуванні, яке стоїть все-таки на першому місці, а й у негативних настроях суспільства. Справа в тому, що для більшості наших співвітчизників незрозуміло, як можна бути донором після смерті?

Справді, більшість країн світу випереджають Україну у питаннях трансплантації. Основним показником у цьому є кількість проведених операцій за рік. На сьогодні в Україні виконуються лише одиначні операції з пересадки органів, оскільки населення відмовляється від надання згоди на їх трансплантацію і витребувати такі органи немає звідки. Кілька тисяч хворих в Україні щодня чекають на донорські органи. Але ймовірність операції з трансплантації настільки мала, що деякі з хворих навіть не стають у чергу. Молоді люди помирають, а потрібні їм для пересадки органи закопуються в землю [15].

Більшість фахівців головною причиною такого стану трансплантології у нашій країні вважають прийняття Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16.07.1999 р. № 1007-XIV, зокрема його ст. 16, яка говорить: «Кожна повнолітня дієздатна особа може заявити про

згоду або про незгоду стати донором анатомічних матеріалів у випадку своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя, або родичів, які проживали з нею до смерті...». Дана стаття закріплює презумпцію «виклопотаної згоди», а якщо бути точнішим, то «слабку» модель «інформованої згоди» на вилучення органів у померлого донора. Науковці вважають, що саме Закон, ухвалений Верховною Радою у 1999 р., не дозволяє нормально розвиватися вітчизняній трансплантології. Через його недосконалість пошуки донорських органів розтягуються на роки [16]. Багато реципієнтів помирають, так і не дочекавшись «свого серця».

Фахівці вважають, що виходом з ситуації є внесення змін до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», а саме заміна «виклопотаної згоди» на «презумпцію згоди» спростить процедуру трансплантації. За такої умови збільшиться кількість реципієнтів, які отримають можливість вижити за рахунок пересадки органів, це значною мірою покращить катастрофічну ситуацію, пов'язану з трансплантологією, яка склалася сьогодні в Україні.

Автор останнього законопроекту про зміни до трансплантаційного закону Тетяна Бахтеева пропонує доповнити ст. 16 такою нормою: «Вилучення органів та інших анатомічних матеріалів у померлої особи не допускається, якщо заклад охорони здоров'я, що його здійснює, на момент вилучення повідомлено про те, що ця особа, її близькі родичі, які проживали з нею до смерті, або її законні представники заявили про свою незгоду на вилучення її органів після смерті для трансплантації реципієнту». Тобто в Законі пропонується замінити «презумпцію незгоди» (за відсутності згоди донора чи родичів вважається, що вони проти трансплантації) на «презумпцію згоди» (родичі згодні, якщо відсутні їхні заперечення).

Ми не можемо погодитися з цією пропозицією, вважаємо в цілому підхід українського законодавства таким, що відповідає морально-етичним принципам цивілізованого суспільства, прийнятим законодавцями близько 60-ти країн світу.

На нашу думку, головним постулатом трансплантології повинне залишатися

положення про те, що згода померлого (реципієнта) є найважливішою правовою передумовою для здійснення трансплантації. Іншими словами, якщо пацієнт, який має статус реципієнта, не згоден з пересадкою органу в його організм, трансплантація недопустима.

Вважаємо, що недоліком і найбільш суттєвою прогалиною Закону є те, що таке важливе рішення, як дозволити чи заборонити вилучення органів у померлого донора, покладається на розсуд родичів. Відповідно до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» родичі мають право заборонити або дозволити вилучення органів у померлого, навіть якщо це суперечить волі померлого, висловленій за життя. Закон також не говорить про те, хто саме з родичів повинен приймати таке важливе рішення, і як бути в ситуації, коли рідні померлої людини не можуть дійти згоди у цьому питанні? В якій формі — усній чи письмовій — повинне бути зафіксоване таке волевиявлення? Чи доцільно перекладати таке рішення на плечі родичів загиблого, тим більше у той момент, коли вони перебувають у шоковому стані? Адже, як відомо, для вдалого проведення трансплантації від померлого донора необхідно використати трансплантат з мінімальною втратою хімічного складу, тобто впродовж досить короткого проміжку часу після настання смерті.

Вимоги закону часто є нездійсненними. Наприклад, коли людина потрапляє в автокатастрофу і отримує несумісні з життям травми, то за той короткий період, коли її органи ще придатні для трансплантації, часто неможливо з'ясувати не те що її згоду чи незгоду на трансплантацію органів, а й ідентифікувати саму її особу. Доки буде встановлено особу, то вже й органи стають непридатними для трансплантації. Але й навіть за тієї умови, коли лікарям все-таки вдасться відшукати родичів померлого, які перебуватимуть у шоковому стані, то їм у цей момент зовсім не до розмов з лікарями, а питання про вилучення органів може обернутися агресією чи погрозами на адресу лікарів. Трапляються і такі люди, які одразу ж при розмові висувають матеріальні вимоги, призначають ціну за органи вмираючого або загиблого родича [17].

Окрім Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних

тканин», регулювання проблем вилучення органів від померлого донора також здійснюється Цивільним кодексом України. Відповідно до ч. 3 ст. 290 ЦК України фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті або заборонити його. Як бачимо, Цивільний кодекс не вказує на можливість родичів брати участь у вирішенні питання про трансплантацію органів від померлого донора, окрім права знати ім'я особи реципієнта, яке закріплене за ними у ч. 2 п. 3 ст. 290 Цивільного кодексу України. В свою чергу, ст. 6 Закону «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 р. № 1102-IV встановлює, що згоду на вилучення органів має право надати чоловік, дружина, близькі родичі, інша особа, яка взяла на себе зобов'язання поховати померлого та має відповідне свідоцтво про смерть. Можна дійти висновку про те, що ми маємо справу з правовою колізією, яку потрібно вирішити.

На наш погляд, до законодавства наперед потрібно внести ті зміни, які стосуються позбавлення права родичів давати згоду на взяття трансплантата від померлого донора. Нагадаємо, що у більшості країн світу для того, щоб взяти орган у мертвої людини, згода родичів не потрібна. Такі зміни допоможуть спростити процедуру трансплантації і збільшать кількість реципієнтів, які отримають можливість вижити.

Висновки і пропозиції

Таким чином, пропонуємо внести зміни до ст. 16 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині». Цю статтю викласти в редакції: «Вилучення органів та інших анатомічних матеріалів у померлої особи допускається лише у випадку, якщо заклад охорони здоров'я, який

його здійснює, на момент вилучення повідомлено про те, що ця особа заявила про свою згоду на вилучення її органів після смерті для трансплантації реципієнту». Пропонуємо замінити «слабку» форму «інформованої згоди» на «сильну» її форму. Положення ЦК України та Закону України «Про поховання та похоронну справу» в частині, що стосується трансплантації органів від померлого донора, привести у відповідність до запропонованого положення. Окрім того, стосовно форми надання згоди та документів, де вона закріплюється, вважаємо, що згода стати донором після смерті повинна бути зафіксована у письмовій формі і засвідчена у документі, оформленому донором за життя.

Також, на наш погляд, необхідно провести під егідою держави масову кампанію із залученням засобів масової інформації, яка пропагуватиме трансплантологію як високоефективний метод лікування, що сприятиме формуванню в суспільстві правильного погляду на проблеми трансплантації органів, тканин і клітин. Адже, як показує аналіз результатів проведених раніше досліджень, а також джерел літератури, максимальних успіхів у забезпеченні пацієнтів донорськими органами досягають ті країни, в яких є досконале спеціальне законодавство, доведене в доступній формі до всього населення як засобами масової інформації, так і авторитетними членами суспільства [18]. Важливо докласти всіх зусиль для формування в суспільстві правильного погляду на проблеми трансплантації органів, тканин і клітин.

Хочеться сподіватися, що, оскільки наша держава взяла курс на гуманізацію суспільства, то в ній знайдуться сили, які зможуть вирішити нагальні проблеми в сфері трансплантології, і Україна обов'язково досягне середньоевропейського рівня спеціалізованої медичної допомоги.

ПРИМІТКИ

1. Chadwich R. Corpses, recycling and therapeutic purposes / R. Chadwich // in Lee R., Morgan D. (eds), *Death Rites: Law and Ethics at the End of Life*. — Routledge, London. — 1994. — P. 57.

2. Старовойтова О. Э. Юридический механизм реализации и защиты соматических прав человека и гражданина в Российской Федерации: историко-правовой и теоретический анализ : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 / О. Э. Старовойтова. — СПб., 2006. — 452 с.

3. Большой юридический словарь / под. ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. — М. : ИНФРА-М, 1997. — VI. — С. 535. — (Библиотека словарей «ИНФРА-М»).

4. Степанова Е. Н. Трансплантация органов человека. Мировой опыт и Россия (гражданско-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. Н. Степанова. — М., 2004. — С. 108—109.
5. Пищита А. Н. Согласие на медицинское вмешательство. Медико-правовой анализ. Юридические стандарты. Практика реализации / А. Н. Пищита. — М. : Центр. клиническая больница РАН, 2006. — С. 105.
6. Зорин В. М. К проблеме пересадки почек от трупов / В. М. Зорин, Н. И. Неволин // Проблемы экспертизы в медицине. — Ижевск : Экспертиза, 2001. — № 1. — С.10—12.
7. Красновский Г. Н. Биоэтические и уголовно-правовые проблемы в Законе Российской Федерации «О трансплантации органов и (или) тканей человека» / Г. Н. Красновский // Государство и право. — 1993. — № 12. — С. 70—71.
8. Малеина М. Н. Право индивида на телесную (физическую) неприкосновенность / М. Н. Малеина // Государство и право. — 1993. — № 4. — С. 98.
9. Силуянова И. В. Этика врачевания : монография [Электронный ресурс] / И. В. Силуянова. — М. : Изд-во МП Троицко-Сергеевой Лавры, 2001. — Режим доступа : http://www.agnuz.info/library/books/silyanova_etika_vrachevaniya.
10. Кобяков Д. П. Правовые проблемы трансплантологии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Природоресурсное право; Аграрное право; Экологическое право»; спец. 12.00.02 — «Конституционное право; Государственное управление; Административное право; Муниципальное право» / ИГиП РАН. — М., 2000. — 27 с.
11. Малеина М. Н. Знач. праж. — С. 104—105.
12. Красновский Г. Н. Знач. праж. — С. 111.
13. Стеценко С. Г. Регламентация донорства как фактор правового регулирования трансплантации органов и тканей человека // Медицинское право и этика. — 2000. — № 2. — С. 44—53.
14. Price D. Legal and Ethical Aspekts of OrganTransplantation / D. Price. — Cambridge: Cambridge University Press, 2000. — P. 92.
15. Сагатович В. А. Быть или не быть — вот в чем вопрос / В. А. Сагатович // Трансплантология. — К., 2002. — Т. 3. — № 1. — С. 107—108.
16. Максименко Н. Українська трансплантологія вмирає: їй потрібна пересадка закону [Електронний ресурс] / Н. Максименко // УНІАН Здоров'я. — 2007. — № 20. — С. 9—11. — Режим доступу : <http://www.unian.net/ukr/news/news-218930.html>.
17. Піщенко Г. Торгівля людськими органами — протиправна діяльність і надприбутковий бізнес / Г. Піщенко, С. Мінченко, О. Тущенко // Право України. — 2005. — № 11. — С. 107.
18. Степанова Е. Н. Знач. праж.

Аникина Галина. Особенности правовой регуляции трансплантации органов от умершего донора.

В статье отмечен круг нерешенных в правовом аспекте вопросов, что касаются правовой регламентации изъятия органов у умерших. Изучены юридические модели изъятия органов у умерших доноров, которые именуют презумпциями. Проанализированы аргументы «за» и «против» каждой из них. Рассмотрено состояние законодательной регламентации проблемы трансплантации органов от умершего донора в Украине. Обоснована необходимость внесения изменений в законодательство, которое касается исследуемой проблемы.

Ключевые слова: трансплантация, умерший донор, пересадка органов, юридическая модель изъятия органов, презумпция, волеизъявление, анатомические материалы, рутинное изъятие органов, воля умершего.

Anikina Galina. The specifics of a legal regulation of organ transplantation from a decedent donor.

The circle of juridically unsettled questions is marked in aspect of a legal adjusting of organ recovery from the decedent donors. The legal models of organ recovery from the decedent donors have been studied and named presumptions. The arguments «pro» and «contra» of each models have been analysed. The legal regulation state of problems of organ recovery from the decedent donors in Ukraine has been considered. The necessity of applying amendments into legislation concerning the covered issue has been grounded.

Key words: transplantation, decedent donor, organ transplantation, legal model of organ recovery, presumption, will, anatomic materials, conservative exception of organs, will dying.